

مجموعه مقالات جریان شناسی و نقد اعتزال نو
(جلد پنجم)

عقل شیعی و عقل نواعترالی

به کوشش محمد عرب صالحی

www.ketab.ir

عقل شیعی و عقل نو اعتزالی

به کوشش محمد عرب صالحی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ سوم: ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: سیدایمان نوری نحفی

چاپ و صحافی: ارزوی میثاق

سرشناسه: عرب صالحی، محمد، ۱۳۴۲-.

عنوان و نام پدیدآور: عقل شیعی و عقل نو اعتزالی:

مجموعه مقالات جریان‌شناسی و نقد اعتزال نو/ به کوشش محمد عرب صالحی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۲.

شابک: ج ۵: ۲۸۶ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: معتزله-- مقاله‌ها و خطابه‌ها

موضوع: معتزله-- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها.

موضوع: معتزله -- عقاید.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۴ع۷/۲/۲۳۷ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۵۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۸۵۶۸۹

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهبشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۱۷
مقدمه.....	۲۳
فصل اول: کارکرد و کاربرد عقل در دین.....	۳۳
چکیده.....	۳۵
درآمد) عقل و حکمت در لغت عربی.....	۳۶
قرآن و عقل.....	۳۹
برآیند و برونداد نهاد.....	۴۹
تقسیمات و اقسام کارکرد عقل در باب دین.....	۵۰
۱. شرح کارکردهای عام عقل در کشف و کاربرد دین.....	۵۴
۱-۱. ادراک پیش‌انگاره‌های ضرورت دین.....	۵۴
۱-۲. مناسب‌سازی برای درک حوزه‌های معرفتی دین.....	۵۵
۱-۳. اثبات امکان فهم دین.....	۵۵
۱-۴. مساهمت در هویت‌شناسی حوزه‌های معرفتی دین.....	۵۶
۱-۵. مشارکت در تنسيق منطق فهم دین.....	۵۶
۱-۶. ضابطه‌گذاری و قاعده‌سازی برای فهم دین.....	۵۷
۱-۷. اکتشاف و اثبات حجیت مدارک و دوال دینی.....	۵۸
۱-۸. قاعده‌گذاری و ضابطه‌پردازی برای احراز مدارک دینی.....	۵۸
۱-۹. نسبت‌سنجی میان دوال و مدارک معتبر.....	۵۸
۱-۱۰. معناگری و ابراز مدارک.....	۵۹

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب علمی و فکری اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان محرک و فرهنگ متریقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شده است. تجدید حیات تعالیم و حیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی باعث بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از سوی دیگر، باعث نمایان‌ترشدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداختن علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض

می نمود.

بر این اساس، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی - فکری حسب الامر و براساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) و با تلاش فراوان آیت الله علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی، غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشگده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین، مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشگده حکمت و دین پژوهی، که مشتمل بر شش گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی کلام و معارف اسلامی؛

۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛

۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛

۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛

۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

هریک از گروه‌ها در جهت تحقق اهداف مذکور، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود و یا محققان عرصه دین پژوهی و امی‌گذارد و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رسانند.

روش‌شناسی و منطق فهم و اکتشاف دین، از جمله مسائل مهم دین پژوهی است که گروه منطق فهم دین عهده‌دار این رسالت مهم می‌باشد و هدف از آن، شناسایی میراثی است که در طول تاریخ به وسیله عالمان و اندیشمندان مسلمان در جهت روش فهم دین یا منطق اکتشاف گزاره‌ها و آموزه‌های دینی

در حوزه‌های گوناگون پدید آمده است. به عبارت دیگر، اهداف اصلی این گروه را به شرح ذیل می‌توان برشمرد:

- پیگیری و توسعه تحقیق کلیدی مبانی و منطق اکتشاف دین و تصنیف روشگان‌های تخصصی آن.

- تحلیل، آسیب‌شناسی، نقد و نوسازی میراث غنی و قویم اسلامی در ساحت روش‌شناسی تفهم و تحقق دین.

- مطالعه و نقد مبانی و آرای جدید و معاصر درباره روش‌شناسی فهم دین، به ویژه نظرات مطرح در حوزه‌های هرمنوتیک، معناشناسی، نشانه‌شناسی، زبان‌شناسی و دانش‌های مشابه و اصطیاد دستاوردهای معتبر و مقبول این علوم برای بهره‌برداری در دین‌پژوهی.

- مطالعه تطبیقی و مقارن علوم و آرای مطرح در قلمرو منطق تفهم و تحقق دین و برخورد به شبهات مطرح‌شده.

اینک آنچه پیش روی نهاد فلسفه دین، نتیجه یکی از پژوهش‌های مشترک این گروه با «قطب فلسفه دین» است.

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، مؤسسه‌ای است با بهره‌مندی از توانمندی علمی اعضای هیئت علمی، محققان و مراکز دیگر نهادهای علمی، مباحث فلسفه دین را توسعه و تعمیق دهد. در همین جهت، این نهاد موفق گردید در سال ۱۳۹۱ مجوز رسمی قطب فلسفه دین را از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای توسعه، تعمیق، ساماندهی و مدیریت این حوزه دریافت کند.

قطب علمی مرکزی است که در آن دانشمندان و محققان برجسته یک رشته با همکاری و در قالب کارگروهی می‌کوشند با تولید دانش و نوآوری، پاسخگوی نیازهای علمی، اجتماعی و فرهنگی آن رشته باشند و در جهت کسب مرجعیت علمی گام بردارند. با توجه به بیانات مهم مقام معظم رهبری درباره تحقق مرجعیت علمی جمهوری اسلامی ایران در جهان، در پنجاه سال آینده، قطب‌های علمی کشور کوشش مضاعفی برای دستیابی به جایگاه مرجعیت در کشور دارند.